

Հովհաննես Թումանյան

Հագարան Բըլբուլ

<1>

Երբ դեռ շունչը արարչական ծավալվում էր օդի մեջ,
,
Եվ տիրում էր ամենուրեք սերն ու հանգիստն անվրդով .
Եվ գառն ու գել դեռ միամիտ խաղում էին իրար քով,
Սուրբ ու առատ էն ժամանակ, արևլուսի կողմերում,
Բարի Ալամ թագավորն էր < . . . > իշխում ու տիրում:
Իշխում էր նա արևի պես, որ ամենքին կենսաձիր,
Իրեն լույսն ու ջերմությունը շրոայլում է անխըտիր,
Կամ թե գարնան անձրևի պես, որ թափվում է հորդառատ,

Ջովացնում է ու լիացնում, չի հարցընում լավ ու վատ:

<2>

Բարի լուսի հետ կանգնեց սգավոր պատավը որդու դիակի վրա, ձեռքերը դեպի
երկինք տարածեց ու կանչեց.
Ո՛վ լուսեղեն, դրո՞նե՞րդ քաց,
Հող ու ջրի առատ աստված,

Ո՛վ, որ Էսքան բարիք ու փառք՝
Աշխարքն անծեր, ծովերն անտակ
, փրոել, լըցրել,
Ո՛վ , քեզ են խրնդրել.
Ինչպես որդիս իր մոր գրրկին
Մեռավ կարոտ աչքն աշխարքին,
Նըրանք էլ թող մնան Էնպես

.

Եղեն այգին կըտրի թող փուշ,
Իրենք գազան չար ու ապուշ:

Էսպես կանչեց, ու, ո՛վ սարսափ, փոխվեց դրախտն Էն անուշ,
Ծառը կըտրեց կոպիտ մացառ, որթը բաղեղ, վարդը փուշ.
Պահնորդ մարդիկ դարձան գազան գուրկ նշանից մարդկային,
Կորցրին և տիպ, և քնքշություն, որ ի ծընե ունեին:

Սոսկաց արքան, ծեր, բազմափորձ մարդիկ կանչեց իր ատյան,
Ո՛վ է, ասավ, ձեզնից տեսել կամ իմացել Էսպես բան.
Ինչ պատիժ է, որ գալիս է ինձ ու երկրիս բովանդակ,

Եվ ինչ ճար կա < . . . >

Խոնարհեցին մեծ ծերերը գլուխները ալեգարդ,
Թող շատ ապրի Ալամ արքան ոսկի գահին իր հաստատ,
Հազար տեսակ ցավի տուն է Էս աշխարքը անցավոր,
Ու թվում է մարդու համար ամեն մի ցավ անսովոր.
Բայց դու եղիր համբերատար, միտքդ պահիր երկար,
Ցավը պետք է մարդը քաշի, ոչ թե անշունչ սար ու քար:
Էս աշխարքում ոչ առաջին, ոչ վերջինն ես դու մենակ.
Պատահել են Էսպես դեպքեր կյանքում ամեն ժամանակ.
Մենք չենք տեսել, բայց լսել ենք, որ մեզանից շատ առաջ

Գորտ ու գազան մարդ են դառել, մարդը դառել գայլ կամ արջ.
Բայց թե հե՞ր է Էս պատիժը այժմ գալի քեզ վրա,
Անգետ ու մարդիկ ենք մենք Էդ դրկողը կիմանա:

Մենք է՛ն գիտենք, որ նա, ով որ ցավ է տվել ու աղետ.
Ստեղծել է ամեն ցավի ճարն ու իրեն հետ:
Չըկա մի ցավ արևի տակ, չըկա մի < . . . >
Որ չունենա գիտությունը նրան մի դեղ կամ դարման.
Գիտությունը լույս է, արքա, աշխարհի իջած երկնքից,
Ճարեր ունի քաղած-քամած ամեն հանքից ու տունկից.
Ետ է բերում նա մեռելին հոգեվարքից իր վերջին,

Մի հոգին է միայն պակասում հավասարի արարչին:
Մի բան չըկա վեր երկրնքում, երկրի վրա ու տակին,
Ողջ զընընել, ողջ մաղել է խաղալիք են իր ձեռքին:
Կանչիր թող գան քո տերության մեծերն ուսյալ ու գիտուն,
Եվ քո մարդկանց և քո այգուն նրանք կանեն օգնություն:

Էսպես ասին, պատվեր տվավ թագավորը (ծերունի),
Կանչեց երկրի ամեն կողմից գիտուններին անվանի:
Ո՛վ գիտուններ, բացեք տեսնեմ, ի՞նչ տեսիլք է արդյոք սա,
Որ ծերության անկար օրով իմ աչքերով ես տեսա:
Եվ ի՞նչ հնար կա < . . . > երկրի վրա ու տակին,

լցրեք նորից եղեմական իմ այգին.
հավիտյան,
հոգին բանական:

Էսպես ասավ, գլուխ տվին գիտունները արքային.
Թող շատ ապրի Ալամ արքան ողջ ու հաստատ իր գահին.
Էս աշխարհում ամեն մի բան ունի իրեն մի պատճառ,
Էն պատճառն էլ ուրիշ պատճառ: Էսպես անվերջ, անդադար,

Մինչև պատճառն սկզբնական՝ ծագման խորհուրդն էս կյանքի,
Մինչև սկիզբն սկիզբների՝ ական ու աղբյուրն ամենքի:
Ընչի համար էսպես է էս, շահ լինի քեզ թե վրնաս,

Պետք է քննես, առաջ բերող նրա պատճառն իմանաս:
Երբ իմացար, թե էս ընչից էս ինչ բանն է գալի,
Կարող ես դու առաջ բերես և հետևանք ցանկալի:
Եվ արդ, քանզի ամեն մի բան ունի իրեն մի պատճառ,
Իսկ էն, ինչ որ պատճառ ունի, ունի նաև իրեն ճար,
Մի՛ տրտմիր դու, մեծ թագավոր, մեզ տուր միայն ժամանակ,
Որ քընընենք ու էս ցավի պատճառն ու ճարն իմանանք:

Ու գընացին քառսուն ցերեկ, քառսուն գիշեր տըքնեցին,
Ցերեկն անդուլ, հանգիստ չառան, ոչ գիշերը՝ քնեցին,
Քըրքըրեցին, քընընեցին ամեն գրվածք ու գրյանք,

Երբոր անցավ քառսուն օրը, եկան դարձյալ ապարանք:
Թող շատ ապրի Ալամ արքան ողջ ու հաստատ իր գահին,
Գլուխ տվին, էսպես ասին արքային:
Քըրքըրեցինք, քընընեցինք մենք գաղտնիքը էս կյանքի,
Սահմանեցինք , տեղն ու ցեղը ամենքի.

Առանք մարդուն, որ օղն ու կապողն է վերջին,
Իջանք ներքև շարքով մարդուց անցանք մենք արջին,
Արջից հավքին, հավքից սողունն ու սողունիցը ձրկան,
Էսպես հերթով հասանք մինչև էակաները նախնական,

,

Որոնք ունեն իրար ներհակ գորություններ լավ ու վատ,
Ու միանում ու լուծվում են, մաքառելով անընդհատ
Էսպեսով էլ հորինում են ելևէջներ կյանքի մեջ,
Ույժ կամ ծյուրում, ախտ կամ եռանդ, ձիրք ու ծնունդ և կամ վերջ . . .
Ու էս աշխարհքում ամեն մինը մի կյանքով

Ծնվում, մեռնում, փոփոխվում է մի ընդհանուր օրենքով:
Էս ինչ հյուլեն ներհակավոր էն հյուլեին միացավ,
Ու փուշն ահա թերթեր տվեց, անուշ բուրմունք ունեցավ,
Կամ չէ < . . . > կատարվեց այլ միացում հակառակ,

Ու վարդն ահա փոխվեց, դառավ անհոտ մի փուշ հասարակ:
Արյան մեջ էլ էս ինչ հյուլեն պակսեց կամ չէ՝ շատացավ,
Ու մարդն ահա այդ կերպարանք արջի պատկեր ստացավ . . .
Էդ ամենը հրաշալի կանչեց արքան անհամբեր.
Բայց ասացեք, ո՛վ խորիմաստ, ո՛վ բազմագետ դուք գետեր,
Ինչպես անենք, որ իմ այգին դառնա դրախտն առաջվան,
Իմ մարդիկը գազանացած՝ կրկին լավերն է՛ն :
Էսպես կանչեց, գլուխ տվին գիտունները արքային.
Թող շատ ապրի Արամ արքան բարձր ու հաստատ իր գահին.
Ճարեր արինք, դեղեր բերինք, աշխատեցինք մենք անքուն,

Հնար չեղավ, դեղ-ճար չեղավ ոչ քո մարդկանց, ոչ այգուն .
բերինք-արինք փուշը մնաց Էլ ետ փուշ.
Ու գազանը դարձյալ գազան՝ դաժան, կոպիտ ու ապուշ.. .

<3>

Միտք էր անում տարակուսած դժբախտ արքան Հուրանի,
Հանկարծ կանգնեց իր առաջին մի անծանոթ ծերունի:
Մի ծերունի պայծառ ու վեհ, ինչպես տեսիլք սրբազան,
Ալիքներին ծաղկեպսակ, ձեռին կաղնի գավազան.
Միրուքն երկար, մինչև գոտին, սիպտակ, ինչպես նորեկ ձյուն.
Քայլքը թեթև, դեմքը գվարթ, ու հայացքը իմաստուն.
Ողջո՛ւյն, ասավ, բարի Ալամ, ողջույն վշտոտ թագավոր,

< >

Թե հնար կա քո մեծ վշտին, թե մի ճար կա քո ցավին,
Էն Հագարան ազնիվ հավքն է, որ դու չունիս տակավին,
Որ երգում է հագար ձենով, հագար ձևով կանչելով,
Հետն էլ բուրյան մշտադալար վարդ է թափում փնջերով.
Եթե խոսի < . . . > նա մի օր,
Փուշ ու տատասկ վարդի կրփոխվեն, վարդ կըծաղկեն նորից նոր .
Ու պահապան քո , որ դառել են այժմ արջ,
Ետ կը դառնան քնքույշ մարդիկ, ազնիվ ու լավ, քան առաջ . . .
Ո՛վ երկնառաք բարի դու Տեր, գոչեց արքան < . . . >

Պարզև կըտամ ինչ որ ուզի ավետաբեր քո լեզուն,
Բայց ո՞ր երկրում, ո՞ր անտառում, ո՞ր սարում է նա երգում . . .
Միշտ երջանիկ կախարդական անկոխ, անմեռ աշխարհքում . . .
Ասավ ծերը, քամի դարձավ ու չըքացավ իր աչքից,
Ապշեց արքան, քշվեց արքան աչքով տեսած հրաշքից:

<4>

Երեք կըտրիճ որդի ուներ Ալամ արքան ալևոր,
Կանչեց իրեն երեք որդուն ու արքունիքն իր բոլոր:
Տեսա՞ք, ասավ, սիրուն որդիք, ինչ պատուհաս մեզ հասավ.
Մեր տերության միակ գարդը, միակ փառքը փրչացավ:
Ես՝ ծերունի, սրբի տեղակ ցույց եմ արդեն ձեռս առել,
Այժմ էլ վըշտից ծունկս կըտրել, աչքիս լույսն է խավարել .
Ժիր մարդիկ եք– գենքներդ առեք, ձիանք հեծեք ամենի,
< . . . > գըտեք :

Ավագ որդին

եկավ ավագ որդին]։ Ո՛վ մեծափառ մեր ծրնող,

Ես ձի կելնեմ, գենքըս կառնեմ, կերթամ, կանցնեմ հողից հող։

Չեմ վախենալ, ետ չեմ դառնալ, ով որ կուզի դեմքս գա,

Յոթ գրվխանի վիշապ լինի, դև ու հրեշ, թե հրսկա։

Ահա այսպես < . . . > կըտոր-կըտոր ես կանեմ։

Երկնում լինի վայր կրբերեմ, ծովի խորքում կըհանեմ։

(Սուրբ պալատականների մեջ պըտտեցնում է)։

Պալատական կանայք սարսափահար ճշալով խմբովին։

Օ՛, սարսափելի է ո՞վ կըկանգնի նրա դեմ։

Պալատականները

Ծաղրածուն

:

Ապա խոսեց միջնակ տղեն՝ նույնպես գոռոզ մեծ բերան,

Հայրիկ, ասավ, ես կըբերեմ խառ բյուրբյուր Հագարան

Կուզես հիմի նըշան արա, օր ու ժամ,

Ու թող լինիմ մորըս որդին, եթե հանկարծ ուշանամ,

<

.

. >

(Վերջում լրավում է մեղմ նվագածություն և երգի ձայնը, ծաղկեպսակը գրվխին, քնարը ձեռքին, ոգիներով աղջիկներով շրշապատված գալիս է Արեգը)։

Ծաղկապսակ բլուրներից,

Արշալուսի ժամերին,

Նա ժըպտալով՝ կանչում է ինձ

Դեպի աշխարհն իր Վերին։

Խոր ու խաղաղ անտառներից,
Լքողության մեջ էն խորին,
Շրշընջալով կանչում է ինձ

Դեպի աշխարհն իր Վերին,

Կարկաչահոս մեր ջրերից,
Երբ թախծում են ափերին.
Կարկաչելով կանչում է ինձ

Դեպի աշխարհն իր Վերին:

Ո՞վ է կանչում, գավակս,
Անտեսը, հայր:

Եվ պալատականներն իրար աչքով արին ու ծիծաղեցին քթերի տակ . . .
<
. >
.

Թե չէ, եթե ուշք դարձնես ու ընկնես նրանց հետ,
Քեզ կըհաղթեն ուշքդ կըտիրեն < >
Կընկատես ապարանքը < >
Երբ այսպիսով կըմոտենաս ապարանքի դռներին,
Խոյն ու առյուծ կանգնած են նրա երկու կողմերին,
Խոյնի առաջ միս է դրած, իսկ առյուծին՝ կանաչ խոտ,

Եվ սովատանջ նրանք կանգնած հսկում են միշտ իրար մոտ.
Դու կըփոխես խոտը խոյին միսը կըտաս առյուծին,
Ճամփա կըտան ու կըհասնեն < >

[. ներս կըմտնես ապարանք . . .
Ներս կըմտնես երգի դայլայլ, վարդի բույր,

Իրար ետևից կանգնես յոթը . . . վարագույր,
Այնտեղ փայլ վանդակում երգում է հավքն այն չքնաղ
Ու երգի հետ մշտադալար վարդ է թափում ու թափում:
վարդերի բույրով, երգի ձայնով
Իր լուսեղեն նուրբ մահիճում քնած է վեհ տիրուհին—

Այստեղ հիշիր, զգույշ կացիր մոտ չըզնաս դու նրբան.
< > չի դիմանալ և ոչ մի սիրտ
Ու կրհաղթվես նրա գեղեցկության թովչանքից
Ու կըզըրկվես այն բյուրբյուրից քո կյանքից: